

АНЗБЕРТ ЗА ПРЕМИНОТ НА ЕДЕН КРСТОНОСЕН ОДРЕД НИЗ ОБЛАСТТА „ГРАДЕЦ“

Александар Атанасовски

Анзберт бил австриски каноник и се смета за автор на делото “Историја на походот на императорот Фридрих I”¹. Тоа дело претставува најцелосен, најдетален и најверен историски извор за учеството на Германците во Третиот крстоносен поход. Тоа дело е многу важно и за историјата на балканските држави, пред се Србија, Бугарија и Македонија. Анзберт се движел со главнината на германската војска на чело со Фридрих I и за настаните поврзани со нив е многу прецизен и точен. На тоа овде нема да се задржуваме. Нашето внимание го насочуваме на една епизода од расказот на Анзберт во која тој лично не учествувал и која се однесува на движењето на еден одред на чело со херцогот Бертхолд гроф од Холандија и адвокатот Фридрих од Берг (*ducem Dalmatie Pertholdum et comitem de Holland et Fridericum advocatum de Perge*)².

Фридрих, адвокатот од Берг, бил крстоносец од Австрија и бил настојник на Пасавската³ црква и на манастирот Молк. Анзберт го вбројува кон попрвите (*primores*) и позначајните (*celebriores*) учесници во третиот крстоносен поход⁴. За време на походот за него се споменува кај Анзберт само по тргнувањето на крстоносците од Ниш. На 30 јули 1189 година за време на движењето по нерамни и мачни шумовити патишта, крстоносците, освен што наидувале на намерно разурнати патишта и поставени барикади, биле напаѓани не само од Грци и Власи, но и од некакви разбојници. Фридрих бергскиот адвокат, бил еден од упорните прогонувачи на разбојниците⁵. Тоа прогонување на разбојниците се извршило на патот од Ниш до Софија⁶. После ова Анзберт не соопштува ништо за адвокатот Фридрих и за неговите другари, пасавскиот епископ и далматинскиот дукс, дури до крајот на ноември кога Фридрих I тргнал од Пловдив за Одрин и на 24 ноември 1189 година влегол во тој град⁷.

По расказот за преземањето на тврдините Проват и Димотика, Анзберт ја излодува следната наредба на императорот:

“Меѓутоа, додека ние се наоѓавме меѓу непријатели во текот на неколку седмици не добивме никакви сигурни известувања за состојбата на нашите другари крстоносци кои што останаа во Филипопол. Затоа, откако направи советување, господарот император ги избра далматинскиот херцог Бертхолд, грофот од Холандија, адвокатот Фридрих од Берг и некои други видни рицари заедно со 1200 вооружени другари и на 7-ми декември ги испрати во Филипопол со коли да го донесат нашиот багаж. Тој им нареди да ги доведат безбедно дури до Адријанопол сите останати таму наши другари заедно со сите оружја, за да откако се собере целата војска да се доврши патот за понатамошното наше движење. **Освен тоа на нив им беше наредено (наложено) и да поговорат пријателски со великиот српски жупан кај влезот на бугарските премини (клисуре), за да ни испрати војска на помош против Константинопол, во случај да му биде објавена војна**”⁸.

Целта на овој одред е јасна. Тој требало да ги доведе другите крстоносци од Филипопол во Адријанопол, а истовремено да стапи во контакт со српскиот жупан Стефан Немања и да побара помош од него во случај на напад на Константинопол. Српскиот жупан се наоѓал во клисурите на влезот во Бугарија. Познато е дека Стефан Немања користеј и се од преминот на крстоносците навлегол во Бугарија до Софија и по текот на р. Струма ги освоил Перник, Землен, Житомиск⁹ и др. Значи под клисурите на влезот во Бугарија Анзберт ја подразбира реката Струма (горното течение).

Во почетокот на декември 1189 година кога Фридрих I Барбароса пристигнал во Одрин, адвокатот од Берг се наоѓал кај него и ја добил горенаведената наредба. Потоа би се очекувало Анзберт, кој се движел со штабот на императорот, да го продолжи расказот за работите на Фридрих I Барбароса во Одрин, но наместо тоа, тој го прекинува главното излагање и соопштува четири одделни епизоди (случки) кои што се случиле на различни места со сојузниците на императорот и немаат никаква врска со движењето на крстоносната војска по главниот пат без да го одбележи времето кога се случиле. Причината за тоа е што тој ги чул тие епизоди попосле од самите учесници во нив и ги запишал, но не во хронолошки ред¹⁰.

Од Ниш кон Константинопол крстоносците се движеле по патот Ниш – Софија – Пловдив. Некои од сојузниците биле испрани од двете страни на главниот пат со задача да ги одбиваат разбојничките одреди и ромејските војски ако случајно се појават од страна и да се снабдат со храна и се што им е неопходно. Токму тие одреди според Златарски се отклониле од главниот пат по кој се движела главнината на војската. Таков еден одред бил образуван од австријските крстоносци на чело со пасавскиот епископ Дитполд, далматинскиот и мерански херцог Бертолд и бергскиот адвокат Фридрих. Според Златарски одредот се двидел самостојно и без секаква врска со движењето по главниот пат за да излезе во долината на реката Марица и да ги пристигне другите крстоносци кај Пловдив. Правецот на движењето на одредот покажува дека тој идел од денешна Источна Македонија¹¹.

Токму со тоа Златарски ја поврзува втората епизода раскажана кај Анзберт, а се однесува за преминувањето на одредот преку “областа (тврдината) Градец”¹². Текстот на расказот гласи: “Кога нашите храбро навлегоа во областа наречена Градец, најдоа по црквите и другите згради нацртани Грци седнати на вратовите на крстоносците и ги јаваат непријателски¹³. Разлутени од тоа нашите ги потпалија црквите и зградите и многумина погубија со меч, ја ограбија и опустошија целата таа земја. Освен тоа тука адвокатот Фридрих од Берг заедно со своите другари, многу храбри рицари продолди понатаму и се искачи на една планина, заградена од непријатели, кои што тркалаа камења и фрлаа копја одозгоре врз него. Откако ги разби во една битка, тој без страв навлезе во богатата област, наречена Влахија која се наоѓаше надалеку од Солун...”¹⁴.

Како што се гледа од текстот во него не се посочени изрично главните дејствувачки лица. Поради тоа тешко е да се определи за кои крстоносци станува збор. Можно е тоа да бил токму тој одред што бил испратен да преговара со српскиот жупан Стефан Немања во клисурите на влезот во Бугарија.

Каде треба да го бараме тој Градец!?

Пове ето истражувачи го бараат околу Пловдив¹⁵. Златарски му посветил пове е внимание на овој податок и анализирај и ги податоците од дитието на Св. Јоаким Осоговски, заклучил дека треба да се бара на планината Градец во Паланечко, северно од Крива Паланка¹⁶. Според авторот тој податок е многу битен бидеј и дава

можност да се утврди дека одредот на бергскиот адвокат Фридрих и на неговите другари поминал преку Северна Македонија. Според тоа Златарски го дава и правецот на движењето на одредот и тоа по патот : Крива Паланка – Скопје – Велес – Прилеп – Битола – Калјари – Кожани – Селфице – Лариса¹⁷.

За да се определи точно правецот на движењето на крстоносниот одред, а со тоа и местоположбата на “Градец”, треба детално да се анализира расказот на Анзберт кој што вели дека: “додека Патавијскиот епископ и далматинскиот дукс со своите луѓе биле зафатени со ограбувањето и разорувањето на Градец, бергскиот адвокат Фридрих сам со своите пргави и смели војници го продолжил движењето понатаму. По патот тие искачиле и преминале една планина, заземена од непријатели, кои тркалале камења и фрлале копја врз неговите војници. Потоа не вознемируван од никој навлегол во плодородната област Влахија”¹⁸.

Златарски е на мислење дека таа планина била Бабуна¹⁹. Изгледа малку чудно предложената маршрута од две причини. Прво големата оддалеченост на одредот од јадрото на крстоносната војска. Второ, планината Бабуна е прилично оддалечена од кривоपालанечкиот Градец за да била искачена додека дел од одредот се занимавал со грабеж на Градец.

Треба да се напомене дека локалитети со слично име “Градец” има повеќе во Македонија. Пред се треба да се има предвид с. Градец – Виничко, во полите на планината Плачковица и с. Град – Делчевско (Пијанечко) во горното течение на р. Брегалница и во полите на планината Влаина. Овие локалитети сериозно конкурираат да бидат Анзбертовиот “Градец” од причина што се наоѓаат во подножјето на планини и одговараат на описот од Анзберт дека додека биле ограбувани од дел на крстоносниот одред, другиот дел ја искачил планината во нивна близина. Во конкретниот случај предност му даваме на локалитетот кај с. Град – Пијанечко. Тоа од причина што тој лежи на патот од устендил преку Пијанец – Малешево за Струмица и Солун²⁰, по кој веројатно се движел крстоносниот одред. Овој правец не бил многу далеку од правецот по кој се движела главнината на крстоносната војска. Тоа би било така ако ја прифатиме варијантата на Златарски дека одредот добил наредба да ги одбива страничните напади врз главната крстоносна војска.

Треба да се има предвид и една друга можна варијанта, која што се наметнува од расказот на Анзберт. Тоа е дека покрај другото одредот бил испратен да разговара со српскиот жупан Стефан Немања во клисурите на влезот во Бугарија²¹. Познато е дека Стефан Немања продрел до Софија и се свртел на запад па ги освоил Перник, Землен, Житомиск и др. градови. За Землен се знае дека се наоѓа во горното течение на Струма, а Житомиск досега не е убициран²². Тоа би значело дека Анзберт можеби знаел каде се наоѓал српскиот жупан и затоа навел “во клисурите на влезот во Бугарија”. Ако е така тогаш крстоносниот одред се движел од Пловдив кон Софија или кон р. Струма, поточно кон градот Землен со цел да се сретне со српскиот жупан. До средба на одредот со Стефан Немања не дошло од причини што тој веќе не бил во долината на р. Струма, туку по р. Брегалница, Овче Поле и Скопје се вратил во својата земја. Крстоносците кога дошле близу Землен во клисурите на влезот во Бугарија (на р. Струма) не го нашле српскиот жупан и решиле да се вратат назад. Тука во устендилското Поле најверојатно поради непретпазливото движење го згрешиле патот, или пак намерно тргнале кон долината на р. Брегалница за да го бараат српскиот жупан, и преку Пијанец – Малешево и Струмичко поле излегле на р. Струма, негде кај денешен Петрич и оттаму заминале за Одрин. При една таква маршрута патот ги водел преку с. Град во Пијанец во кој во средниот век имало повеќе цркви (според едно предание 12), на кои можеле крстоносците да ги видат сцените од страшниот суд и да ги разрушат црквите и др. згради. Според најновите археолошки истражувања е утврдено дека и тврдината претрпела разурнувања во XII век, а потоа била обновена.

Значи, како и да се движел крстоносниот одред тој поминал преку Пијанец и с. Град во кое постојат остатоци од античка и средновековна тврдина, која додека дел од крстоносците ја рушеле и разграбувале другиот дел ја искачил блиската планина Влаина и го продолжил патот кон плодородното струмичко поле.

БЕЛЕЖКИ

¹ Делото е објавено под наслов: **Chroust, A.** Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges kaiser Fridrichs I. Berlin, 1926; *Historia de expeditione Friderici imperatoris*,

ed. A. Chroust, MGH, ss, Nova series, t.V. Berlin 1928, p.15–70; фрагменти од делото што се однесуваат за историјата на Бугарија се објавени во Извори за българската история XII – Латински извори за българската историји, III. Софија, 1965, 245–291.

² **Chroust, A.** Quellen zur Geschichte..., 55.

³ Името го добила по градот Пасау во источна Баварија.

⁴ *Ibidem*, 21; Спореди и **Златарски, В. Н.** Ансбертовият “жупан или сатрап на България” не е бил Добромир Хриз. – Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет, кн. XXIX, 6. Софија, 1933, (одделен отпечаток), с. 3.

⁵ Спореди: Ansbert, p. 35–36; ЛИБИ, III, 259–260; **Златарски, В. Н.** Ансбертовият жупан..., 4.

⁶ Фридрих I пристигнал во Софија на 13 август 1189 год. – ЛИБИ, III, с. 261. Поопширно за движењето на крстоносците види кај: **Георгиев Св.** Фридрих Барбароса на Балканскиот полуостров и во българските земи. – БИБ, т. III–2, Софија, 1930; **Острогорски Г.** Историја Византије. Београд, 1983 (фототипно издание), 380–382.

⁷ ЛИБИ, III, 273–274.

⁸ Ansbert..., 55; LIBI, III, 273–274.

⁹ **Мутафчиев П.** Владетелите на Просек. – Изток и Запад во европејското средновековие. Софија, 1993, с. 33.

¹⁰ **Златарски В. Н.** Op. cit., 5.

¹¹ *Ibidem*, 6.

¹² In regione Graditz dicta..., Ansbert, 51; ЛИБИ, III, с. 277.

¹³ Тоа биле сцени од страшниот суд. Сп. ЛИБИ, III, 277, бел. 2.

¹⁴ Ansbert, 56; ЛИБИ, III, 277.

¹⁵ **Riezler, S.** Der Kreuzzug Kaiser Fridrichs I. Forschungen zur deutschen Geschichte, X (1870) S. 45, Amm. 3; **Röhrich, R.** Beiträge zur geschichte der Kreuzzüge, II (1878) S. 151; **Успенский, К.** Образование второго болгарского царства. Одесса 1879, с. 146; **Георгиев, Св.** Император Фридрих I Барбароса на Балканскиот полуостров..., с. 136.

¹⁶ **Златарски, В. Н.** Ансбертовият жупан..., 7.

¹⁷ Исто, 9.

¹⁸ Ansbert, 56; ЛИБИ, III, 277.

¹⁹ **Златарски, В. Н.** Ансбертовият жупан..., 9.

²⁰ **Атанасовски, А.** Пијанец во XIII и XIV век. Куманово, 1996, 10; 39.

²¹ Ansbert, 55; ЛИБИ, III, 276.

²² За правецот на движењето на Стефан Немања спореди: **Петровић Љ.** Пролаз крсташа кроз наше земље. – ЛМС књ. 341, св. 1. Нови Сад, 1943, 91 исл.; **Јиречек, К.** Историја Срба, I, 157; **Мутафчиев, П.** Владетелите на Просек, с. 33.

ANSBERT ABOUT THE PASSING OF A CRUSADER DETACHMENT THROUGH THE REGION OF “GRADETS”

SUMMARY

The author has turned his attention to an episode described in the work of the Austrian canon Ansbertus “*Historia de expeditione Friderici imperatoris*”. It is a narrative about the advance of a detachment led by the count from Holland Berthold and the lawyer Frideric of Berge. According to Ansbert the detachment moved away from the crusader army to conduct negotiations with the Serbian provincial governor Stefan Neman. On its way the detachment crossed the region of Gradets. The author rejects the concept that Gradets was situated near the town of Plovdiv or at the foot of the mountain Gradets to the north of Kriva Palanka and expresses the opinion that this was the name of a region near the village of Grad in the district of Pianets (Macedonia), where ruins of a fortress dating back to the Antiquity and the Middle Ages have been found.